

Horhe Luis Borhes

SVEOPŠTA ISTORIJA BEŠČAŠĆA

Prevela sa španskog
Gordana Mihajlović

■ Laguna ■

Naslov originala

Jorge Luis Borges

HISTORIA UNIVERSAL DE LA INFAMIA

Copyright © 1995, María Kodama

All rights reserved

Translation copyright © za srpsko izdanje 2020, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

**SVEOPŠTA ISTORIJA
BEŠČAŠĆA**

Sadržaj

Predgovor prvom izdanju	9
Predgovor izdanju iz 1954. godine	11
Svirepi otkupitelj Lazarus Morel	17
Neverovatni prevarant Tom Kastro	33
Udovica Dženg, gusarka.	45
Monk Istmen, snabdevač nepočinstvima	57
Nekoristoljubivi ubica Bil Harigan.	71
Neučtivi ceremonijal-majstor Kocuke no Suke.	81
Hakim, maskirani bojadžija iz Merva	91
Čovek s ružičastog ugla	103
I tako dalje	119
Indeks izvora	139
Ljubica Arsić: <i>Ogledalo od mastila</i>	141

Predgovor prvom izdanju

Vežbe iz pripovedne proze koje sačinjavaju ovu knjigu napisane su od 1933. do 1934. godine. Vode poreklo, mišljenja sam, od mojih ponovnih iščitavanja Stivensona i Čestertona, pa i od prvih filmova Fon Sternberga, a može biti i iz stanovite biografije Evarista Karijega.¹ U njima su neki postupci upotrebljeni preko svake mere: raznorodna nabranja, naglo narušavanje kontinuiteta, svođenje čitavog života jednog čoveka na dve-tri scene. (Taj slikoviti naum je na snazi i u priči „Čovek s ružičastog ugla“.) Nisu, niti pokušavaju da budu, psihološke.

Što se tiče primera magije na kraju knjige, ne posedujem druga prava na njih izuzev kao prevodilac

¹ Argentinski pesnik, živio od 1883. do 1912. godine. (Prim. prev.)

i čitalac. Katkad pomišljam da su dobri čitaoci poete, još osobenije i uzvišenije negoli dobri pisci. Niko neće osporiti moju tvrdnju da dela koja je Valeri pripisao svom pluskvamperfekatskom Edmondu Testu vrede, opštepoznato je, manje od radova njegove supruge i prijatelja.

Čitanje je, međutim, čin koji sledi nakon pisanja: skrušenije je, uljuđenije, umnije.

H. L. B.

Buenos Ajres, 27. maja 1935. godine

Predgovor izdanju iz 1954. godine

dredio bih barok kao stil koji hotimično iscrpljuje (ili pokušava da iscrpi) svoje mogućnosti i graniči se s vlastitom kari-
katurom. Uzalud je Endru Lang, hiljadu osamsto osamdeset i neke, pokušao da oponaša Poupovu *Odiseju*; to delo je već bilo sopstvena parodija i propao je pokušaj parodičara da preuveliča njegovu napetost. Barok (*Barroco*) naziv je za jednu vrstu silogističkog rasuđivanja; osamnaesti vek ga je upotrebio da označi određene preteranosti u arhitekturi i slikarstvu XVII stoleća; po meni je završna faza svake umetnosti barokna, onda kada se ona razmeće i rasipa svoja sredstva. Barok je intelektualan a Bernard Šo je izjavio da je svaka intelektualna delatnost prožeta humorom. Taj humor je nenameran u

delu Baltasara Grasijana, a nameran pa i dopušten u pesništvu Džona Dona.

Preterani naslov ovih stranica već predstavlja objavu njihove barokne prirode. Njihovo ublažavanje bilo bi ravno njihovom uništenju; stoga se ovom prilikom radije pozivam na biblijske reči *quod scripsi, scripsi* (Jovan, 19, 22)² i štampam ih iznova, nakon dvadeset godina, iste kao kad su se prvi put pojavile. One su neodgovorna igrarija jednog stidljivog čoveka koji nije imao hrabrosti da piše svoje kratke priče, nego se zabavljao izvrćući i iskrećući tuđe (ponekad bez ikakvog estetskog opravdanja). S tih dvosmišlenih vežbi prešao je na tegobno stvaranje jedne originalne priče, „Čovek s ružičastog ugla“, koju je potpisao imenom jednog dede svojih dedova, Fransisko Bustos, i ona je požnjela jedinstven i pomalo tajanstven uspeh.

U tom tekstu, gde opšti ton pripada stanovnicima predgrađa, čitalac će zapaziti da sam umetnuo neke učene reči: *utroba*, *konverzije* i tako dalje. Postupio sam tako zato što *kompadre*³ teži ka istančanosti, ili (ovaj razlog isključuje prethodni, ali je možda pravi) zato što su *kompadresi* jedinke sa sopstvenim

² Lat.: Što pisah, pisah. Sveto pismo Staroga i Novoga Zavjeta, Biblija, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd, 2007. (Prim. prev.)

³ Špan.: *kompadre*, u Argentini i Peruu – ulični kavgadžija iz predgrađa, brz i vešt s nožem. (Prim. prev.)

osobinama i ne govore uvek isto kao *Kompadre*, koji je platonska figura.

Stručnjaci za Velika kola podučavaju da je suština kosmosa praznina. U potpunosti su u pravu kad je u pitanju sasvim sićušan deo vaseljene, ova knjiga. Ona je ispunjena stratištima i gusarima a reč beščašće iz naslova zaprepašćuje, ali ispod zvonjave zvona i praporaca nema ničega. To je puki privid, tek površina sazdana od slika; možda se čitaocu upravo zbog toga dopadne. Čovek koji ju je stvorio bio je vraški nesrećan, ali se zabavljao dok je pisao; dao bog da poneki odblesak tog zadovoljstva stigne i do čitalaca.

U odeljak „I tako dalje“ uvrstio sam tri nove priče.

H. L. B.

I inscribe this book to S. D.: English, innumerable and an Angel. Also: I offer her that kernel of myself that I have saved, somehow – the central heart that deals not in words, traffics not with dreams and is untouched by time, by joy, by adversities.⁴

⁴ Engl.: Posvećujem ovu knjigu S. D.: Engleskinji, nebrojivoj, Anđelu. Takođe: nudim joj ovo jezgro sebe koje sam nekako sačuvao – srce nasred grudi što ne kuca rečima, ne trguje snovima i nisu ga dotakli ni vreme, ni uživanje, ni zle kobi. (Prim. prev.)

**SVIREPI OTKUPITELJ
LAZARUS MOREL**

Gotovo zaboravljeni razlog

Godine 1517. fra Bartolome de las Kasas se duboko sažalio na Indijance koji su skapavali od umora u nesnosnim paklovima antilskih rudnika zlata i predložio je caru Karlu V da se dovedu crnci, pa da onda oni skapavaju od umora u nesnosnim paklovima antilskih rudnika zlata. Toj neobičnoj zamjeni vrsta jednog čovekoljupca dugujemo nebrojene događaje: Hendijevo izvođenje *bluza*, uspeh koji je u Parizu postigao urugvajski slikar i advokat don Pedro Figari, odličnu prozu o odbeglom roblju don Visentea Rosija, takođe Urugvajca, legendarnu veličinu Abrahama Linkolna, petsto hiljada mrtvih u Američkom građanskom ratu, tri milijarde i trista

miliona potrošenih na vojne penzije, statuu Faluća⁵ i njegovog pretpostavljenog izgleda, to što je glagol *linčovati* uvršten u trinaesto izdanje *Akademijinog rečnika*, žustri film *Aleluja*,⁶ Solerov siloviti juriš na bajonet dok je u bici kod Serita predvodio svoj puk Mrkih i Crnih,⁷ ljupkost izvesne gospođice, crnca koga je ubio Martin Fijero,⁸ mizernu rumbu *Prodavac kikirikija*, uhapšeni i utamničeni napoleonizam Tusena Luvertira,⁹ krst i zmiju na Haitiju, krv koza zaklanih mačetama *papaloi*,¹⁰ habaneru, majku tanga, kandombe.¹¹

I povrh svega toga: grešno ali veličanstveno postojanje svirepog otkupitelja Lazarusa Morela.

⁵ Antonio Ruis, poznatiji kao Crni Faluće, bio je crnac i vojnik koji se borio u Ratu za nezavisnost Argentine u 19. veku. Streljan je 1824. godine. (Prim. prev.)

⁶ Film američkog reditelja Kinga Vidora, iz 1929. godine, u kome su glumili crnci. (Prim. prev.)

⁷ Migel Estanislao Soler je bio argentinski vojskovođa u ratu za nezavisnost koji je u bici kod brda Serito, nedaleko od Montevidea, 1812. godine, predvodio puk koji se sastojao od crnaca i meleza. (Prim. prev.)

⁸ Junak nacionalnog argentinskog epa, čiji pisac je Hose Ernandes. (Prim. prev.)

⁹ Fransoa Dominik Tusen Luvertir, sin crnog roba, bio je borac za nezavisnost Haitija i ukidanje ropstva i predvodnik borbe za nezavisnost Santo Dominga. (Prim. prev.)

¹⁰ Sveštenik vudu religije, naročito na Haitiju. (Prim. prev.)

¹¹ Vrsta crnačkog ritma zastupljenog pretežno u Urugvaju. (Prim. prev.)

Mesto

Otac Voda, Misisipi, najduža reka na svetu, bio je pozornica dostojna tog nenadmašnog nitkova. (Reku je otkrio Alvares de Pineda a prvi ju je istražio kapetan Ernando de Soto, nekadašnji osvajač Perua, koji je Inki Atualpi prekraćivao mesece zatvora učeći ga da igra šah. Kad je De Soto umro, vode Misisipija su mu postale grob.)

Misisipi je reka širokih grudi; on je beskonačni i tamni brat Parane, Urugvaja, Amazona i Orinoka. To je reka s vodama meleske boje; svake godine nasrće na Meksički zaliv, nanoseći više od četiristo miliona tona blata. Sve to prastaro đubre dostojno poštovanja napravilo je deltu, gde džinovski močvarni čempresi rastu iz otpadaka kontinenta u neprekidnom raspadanju, gde lavirinti od blata, od uginulih riba i od rogoza šire granice i spokoj svog smradnog carstva. Uzvodno, u visini Arkanzasa i Ohaja, takođe se pružaju nizije. U njima je nastanjeno neko žučkasto pleme suvonjavih ljudi, sklonih obolevanju od groznice, koji lakomo zveraju u kamenje i gvožđe, pošto kod njih nema ničeg drugog sem peska, drveta i mutne vode.

Ljudi

Početkom XIX veka (period koji nas zanima) crnci su od jutra do mraka obrađivali prostrane plantaže pamuka na obalama reke. Spavali su u drvenim kolibama, na zemljanom podu. Izuzev srodstva majkade, rodbinske veze su bile ustaljene i mutne. Imali su ime, ali prezime im nije bilo neophodno. Nisu umeli da čitaju. Njihovi mekani falseti pevušili su na engleskom jeziku otežući samoglasnike. Radili su u vrstama, pogureni pod predradnikovom kamdžijom. Pokušavali su da pobegnu, i muškarci zarasli u bradu skakali su na lepe konje a trag su im pratili snažni lovački psi.

Sloju životinjskih nadanja i afričkih strahova dodali su reči iz Svetog pisma: dakle, ispovedali su Hristovu veru. Pevali su duboko i uglas: *Go down Moses*.¹² Misisipi im je služio kao veličanstvena slika mutnog Jordana.

Vlasnici te radeničke zemlje i skupina crnačkog roblja bili su dokona i pohlepna dugokosa gospoda, koja su živela u velikim kućama s pogledom na

¹² Engl.: *Sidi, Mojsije*. Američka duhovna pesma u kojoj se opisuje trenutak iz Starog zaveta kad Gospod poziva Mojsija da zatraži od faraona da pusti Izrailjce iz ropstva. (Prim. prev.)

reku – uvek s pseudogrčkim tremom od bele borovine. Dobar rob ih je koštao hiljadu dolara a nije bio dugog veka. Neki su bili tako nezahvalni da se razbole i umru. Zato je iz tih nepouzdatih stvorenja trebalo izvući najveću moguću korist. Zbog toga su ih od ranog jutra do kasne večeri držali na poljima; zbog toga su zahtevali da imanje svake godine dâ berbu pamuka, duvana ili šećera. Zemlja, ispošćena i izmučena takvim nestrpljivim obrađivanjem, za svega koju godinu bi se istrošila: u plantaže se uvlačila bezoblična i glibava pustinja. Na napuštenim majurima, u predgrađima, u gustim trščacima i u ogavnim kaljugama živeli su *poor whites*, bela bagra. Bili su ribari, lovci litalice, kradljivci konja. Često bi od crnaca iskamčili pokoji komad ukradene hrane a u svojoj uniženosti su sačuvali ponos: ponos krvi bez čađi, nepomešane. Lazarus Morel je bio jedan od njih.

Čovek

Dagerotipije Morela koje najčešće objavljuju američki časopisi nisu verodostojne. A nedostatak pravih slika tako znamenitog i slavnog čoveka ne može biti

slučajan. Opravdana je pretpostavka da je odbio da pozira za uglačanu fotografsku ploču; prvenstveno zato da ne bi ostavljao bespotrebne tragove, a uzgred i kako bi pothranio svoju tajanstvenost... Ipak, znamo da u mladosti nije bio privlačan i da mu previše sastavljene oči i tanke usne nisu išle u prilog. Potonje godine su mu donele onu naročitu uzvišenost kakvu poseduju osedele hulje, nekažnjeni zločinci koje je pogledala sreća. Uprkos siromašnom detinjstvu i sramotnom životu, bio je južnjački gospodin starog kova. Bio je upućen u Sveto pismo i propovedao je s jedinstvenom ubedljivošću. „Jednom sam video Lazarusa Morela za predikaonicom“, zabeležio je vlasnik jedne kockarnice u Baton Ružu u Luizijani, „i slušao sam njegove poučne reči i video kako mu suze naviru na oči. Znao sam da je preljubnik, kradljivac crnaca i ubica pred licem Gospodnjim, a ipak su i moje oči zaplakale.“

Drugo nesporno svedočanstvo o tim izlivima pobožnosti pribavlja nam sam Morel. „Otvorio sam Bibliju nasumice, naišao na jedan prikladan odlomak iz Poslanice Svetog Pavla i propovedao sat i dvadeset minuta. Krenšou i ostali momci za to vreme nisu sedeli skrštenih ruku, nego su poterali konje svih prisutnih. Prodali smo ih u državi Arkanzas, sve osim jednog izuzetno živahnog alata kojeg sam

zadržao za sebe. Krenšouu je takođe zapao za oko, ali ubedio sam ga da nije za njega.“

Metod

Konji ukradeni u jednoj državi a prodati u drugoj bili su samo malo zastranjenje u Morelovoj zločinačkoj karijeri, ali su predočili metod koji mu sad obezbeđuje sigurno mesto u *Sveopštoj istoriji beščaća*. Taj metod je jedinstven, ne samo zbog okolnosti *sui generis*¹³ koje su ga predodredile nego i zbog pokvarenosti koju iziskuje, zbog pogubnog baratanja nadom i zbog postepenog razvoja, nalik na zastrašujuće narastanje noćne more. Al Kapone i Bags Moran raspolažu izdašnim kapitalom i pokornim mitraljezima u velikom gradu, ali njihov posao je prost. Bore se za monopol, i to je sve... Što se tiče broja ljudi, Morel je u jednom trenutku držao pod komandom oko hiljadu njih, sve pod zakletvom. Dve stotine je sačinjavalo Visoki savet, i on je izdavao naređenja koja su preostalih osamsto izvršavali. Rizik su snosili podređeni. U slučaju pobune, predavani su pravdi ili bacani u nabujalu reku teških

¹³ Lat.: *svoje vrste*, jedinstven. (Prim. prev.)

voda a za noge im je, sigurnosti radi, vezivan kamen. Često su bili melezi. Njihov podli zadatak sastojao se u sledećem:

Obilazili su – ruku nakratko bogato okićenih prstenjem, kako bi ulili poštovanje – prostrane plantaže na Jugu. Odabrali bi nekog nesrećnog crnca i ponudili mu slobodu. Nagovarali su ga da pobjegne od gazde, pa da ga onda oni preprodaju, na nekom udaljenom imanju. Onda će mu dati procenat od prodajne cene i pomoći da opet pobjegne. Zatim će ga odvesti u neku slobodnu državu. Novac i sloboda, zveckavi srebrni dolari plus sloboda, kakvo bi veće iskušenje mogli da mu ponude? I rob bi se odvažio na svoje prvo bekstvo.

Prirodni put je bila reka. Kanu, potpalublje nekog parobroda, barkasa, splav veliki kao nebo s kormilar-nicom na pramcu ili s razapetim šatorima od cerade; nije bilo važno mesto, nego svest da je u pokretu, da je siguran na neumornoj reci... Prodali bi ga na drugoj plantaži. On bi opet pobjegao u tršćake ili u jaruge. Onda bi ti strašni dobročinitelji (u koje je već počinjao da gubi poverenje) navodili nekakve sumnjive troškove i izjavljivali da moraju da ga prodaju još jednom, poslednji put. Po povratku će mu dati procenat od obe prodaje i slobodu. Čovek bi pustio da ga prodaju, neko vreme bi radio i prilikom

poslednjeg bekstva se izložio opasnosti od lovačkih pasa i od bičevanja. Vratio bi se krvav, znojav, očajan i pospan.

Konačna sloboda

Treba uzeti u obzir i pravni aspekt ovih događaja. Morelovi plaćenici nisu stavljali crnca na prodaju sve dok prvobitni vlasnik ne bi prijavio bekstvo i ponudio nagradu onome ko ga pronađe. Tada je svako mogao da ga uhvati, tako da je poslednja prodaja predstavljala zloupotrebu poverenja, a ne krađu. Obraćanje građanskoj pravdi značilo bi bespotreban trošak, pošto šteta nikad nije isplaćivana.

Sve je to bilo savršeno umirujuće, ali ne zauvek. Crnac je mogao da progovori; crnac je, od puste zahvalnosti ili nesreće, bio kadar da razveže jezik. Nekoliko čašica ražanog viskija u bordelu *Kairo* u Illinoisu, gde bi kućkin sin rođen kao rob otišao da spiska srebrne dolare koje nisu imali razloga da mu daju, i izlanuo bi se. Tih godina je Abolicionistička stranka uskomešala Sever, rulja opasnih ludaka koji su osporavali pravo na svojinu, propovedali oslobađanje crnaca i huškali ih da pobegnu. Morel nije imao nameru da dopusti da ga pobrkaju s tim

anarhistima. On nije bio Jenki, bio je belac s Juga, sin i unuk belaca, i nadao se da će se jednog dana povući iz posla i biti gospodin, da će imati svoje milje pamučnih polja i svoje pognute vrste robova. S tako bogatim iskustvom, nije bio raspoložen za jalove rizike.

Begunac je čekao slobodu. Tada su neuhvatljivi melezi Lazarusa Morela prenosili jedan drugom naređenje koje se moglo sastojati samo od jednog znaka i oslobađali su ga vida, sluha, dodira, dana, beščašća, vremena, dobročinitelja, milosrđa, vazduha, pasa, vasiona, nade, znoja i njega samog. Jedan metak, ubod nožem ispod pojasa ili udarac, i kornjače i mreke Misisipija su dobijale poslednja obaveštenja.

Katastrofa

Pošto su ga obavljali ljudi od poverenja, posao je morao da cveta. Početkom 1834. Morel je već bio „oslobodio“ sedamdesetak crnaca, a drugi su se pripremali da pođu stopama prethodnika kojima se posrećilo. Područje delovanja se povećalo i bilo je neophodno primiti nove članove. Među onima koji su položili zakletvu bio je i jedan momak, Virdžil

Stjuart, iz Arkanzasa, koji se veoma brzo istakao svojom okrutnošću. Taj mladić je bio nećak nekog gospodina koji je izgubio veliki broj robova. U avgustu 1834. godine pogazio je zakletvu i izdao Morela i ostale. Policija je opkolila Morelovu kuću u Nju Orleansu. Ali on je, zahvaljujući nečijoj nesmotrenosti ili mitu, uspeo da utekne.

Prošla su tri dana. Morel se za to vreme krio u jednoj staroj kući, s dvorištem punim puzavica i statua, u Ulici Tuluz. Po svoj prilici nije imao gotovo ništa za jelo i provodio je vreme tumarajući bosonog po velikim mračnim odajama, zamišljeno pušeći cigare. Po jednom robu iz kuće poslao je dva pisma u grad Načez i još jedno u Red River. Četvrtog dana u kuću su ušla trojica ljudi i raspravljala se s njim do zore. Petog dana Morel je ustao u sumrak, zatražio britvu i brižljivo obrijao bradu. Obukao se i izašao. Lagano i smireno je prošao kroz predgrađa na Severu. Kad je dospeo do otvorenog polja, uz obalu nizija Misisipija, usporio je hod.

Plan mu je bio pijano smeo. Nameravao je da iskoristi poslednje ljude koji su mu još dugovali uvažavanje: predusretljive crnce s Juga. Oni su videli da njihovi drugovi beže, ali ne i da se vraćaju. Prema tome, verovali su da su se oni domogli slobode. Morelov plan je bio da izazove opštu pobunu crnaca,

da se osvoji i opljačka Nju Orleans i da se zauzme teritorija grada. Slomljen, gotovo satrven izdajom, smišljao je odgovor epskih razmera: odgovor u kome se zločinaštvo uzdizalo do iskupljenja i istorije. S tim ciljem se zaputio u Načez, gde je njegova snaga pustila najdublje korene. Prenosim njegovu priču o tom putovanju:

„Pešaćio sam četiri dana dok se nisam domogao konja. Petog dana sam zastao kod neke rečice da natočim vode i da malo predahnem. Sedeo sam na nekom panju, gledajući put koji sam tih sati prevadio, kad ugledah da mi se približava jahač na gizdavom vrancu. Čim sam ga opazio, odlučio sam da mu otmem konja. Ustao sam, nanišanio u njega jednim divnim pištoljem s burencetom i naredio mu da sjaše. Poslušao je i ja sam levom rukom uhvatio uzde, upro rukom u rečicu i zapovedio mu da korača ispred mene. Hodao je nekih dvesta lakata i stao. Naredih mu da se skine. On zamoli: 'Pošto ste namerili da me ubijete, pustite me da se pred smrt pomolim.' Odgovorih da nemam vremena da slušam njegove molitve. Pao je na kolena i ispalih mu hitac u potiljak. Jednim rezom mu rasparih stomak,

iščupah drob i potopih ga u rečicu. Pretresoh mu džepove i našoh četiristo dolara i trideset sedam centi i nešto hartija koje nisam gubio vreme da pregledam. Čizme su mu bile nove, blistave, i lepo su mi stajale. Moje, veoma pohabane, bacih u rečicu.

Tako sam došao do konja koji mi je bio potreban da ujašem u Načez.“

Prekid

Morel predvodi množine crnaca koji sanjaju da ga obese, Morela su obesile vojske crnaca koje je sanjao da predvodi – teško mi pada da priznam da istorija Misisipija nije iskoristila te raskošne šanse. Nasuprot svakoj poetskoj pravdi (ili poetskoj simetriji), ni reka njegovih zločina nije postala njegov grob. Drugog januara 1835. godine Lazarus Morel je preminuo od izliva krvi u pluća u bolnici u Načezu, gde je primljen pod imenom Sajlas Bakli. Prepoznao ga je jedan bolesnik iz zajedničke sobe. Drugog i četvrtog januara robovi s nekih plantaža pokušali su da se pobune, ali te pobune su ugušene bez većeg krvoprolića.

**NEVEROVATNI PREVARANT
TOM KASTRO**

Nazivam ga tako zato što su ga pod tim imenom znali na ulicama i po kućama Talka-uana, Santjago de Čilea i Valparaísa, oko 1850. godine, i pravo je da ga ponese opet, sad kad se vraća u ove krajeve – pa makar i kao puka utvara i subotnja razonoda.* U matičnoj knjizi rođenih Vopinga upisan je kao Artur Orton, sedmog juna 1834. godine. Znamo da je bio sin kasapina, da je u detinjstvu iskusio bljutavu bedu sirotinjskih kvartova Londona i da je osetio zov mora. To nije neuobičajeno. *Run away to sea*, bekstvo na more, tradicionalan je engleski način prekida s roditeljskim autoritetom, junački obred posvećenja. Preporučuje ga geografija,

* Ova metafora mi služi da podsetim čitaoca da su se ove beščasne biografije pojavile u subotnjem dodatku jednih večernjih novina. (Prim. aut.)

pa i Sveto pismo (Psalmi, 107): „Koji plove po moru na korabljima, i rade na velikim vodama. Oni su vidjeli djela Gospodnja, i čudesa njegova u dubini.“¹⁴ Međutim, Orton je pobjegao iz svog bednog prljavo-ružičastog predgrađa, isplovio na more, posmatrao Južni krst s uobičajenim razočaranjem, i dezertirao u luci Valparaiso. Bio je blagi idiot. Po svakoj logici je mogao (i trebalo je) da svisne od gladi, ali je svojom smušenom vedrinom, osmehom koji nije silazio s usana i beskrajnom krotkošću pridobio naklonost izvesne porodice Kastro, čije prezime je usvojio. Ta južnoamerička epizoda nije ostavila tragove, ali njegova zahvalnost se nije smanjila, budući da se 1861. godine opet pojavljuje u Australiji, noseći isto ime: Tom Kastro. U Sidneju je upoznao nekog Bogla, crnog slugu. Mada nije bio lep, Bogl je posedovao onaj staloženi, monumentalni izgled, onu stamenost dobro izvedenog neimarskog dela kakva često odlikuje sredovečne crnce, pozamašne telesne mase i pozamašnog autoriteta. Imao je još jednu osobinu, koju određeni udžbenici etnografije odriču njegovoj rasi: genijalnu dovitljivost. Nešto kasnije ćemo videti dokaz za to. Bio je pristojan muškarac, lepih manira, a preterano upražnjavanje kalvinizma je u znatnoj

¹⁴ Biblija, Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, Beograd, 2007, prevod: Đura Daničić. (Prim. prev.)

meri ispravilo njegove drevne afričke nagone. Osim poseta njegovog boga (opisaćemo ih kasnije), bio je u svakom smislu normalan, bez drugih nepravilnosti izuzev sramežljivog i dugotrajnog straha zbog kog je zastajkivao na raskrsnicama, podozrivo se osvrćući ka istoku, zapadu, severu i jugu, u strahu od silovitog vozila koje će mu prekratiti život.

Orton ga je spazio jednog dana u suton na nekom oronulom uglu ulica u Sidneju, dok se crnac trudio da iznađe u sebi odlučnost i izbegne zamišljenu smrt. Gledao ga je neko vreme, a zatim mu je pružio ruku i obojica su, zatečeni, prešli bezopasnu ulicu. Od tog časa, jednog davno minulog sumraka, uspostavljeno je pokroviteljstvo nesigurnog i monumentalnog crnca nad debelim tutumrakom iz Vopinga. U septembru 1865. njih dvojica su u mesnim novinama pročitali jedan očajnički oglas.

Obožavani pokojnik

Potkraj aprila 1854. godine (dok je Orton pobuđivao izlive čileanskog gostoprimstva, širokog kao čileanska dvorišta), parobrod *Mermejd*, koji je plovio iz Rio de Žaneira u Liverpul, pretrpeo je brodolom

u vodama Atlantika. Među nastradalima je bio i Rodžer Čarls Tičborn, engleski oficir odrastao u Francuskoj, prvorođeni sin jedne od vodećih katoličkih porodica u Engleskoj. Koliko god to moglo izgledati neverovatno, smrt tog pofrancuženog mladića, koji je govorio engleski s najfinijim pariskim akcentom i izazivao nenadmašnu omrazu kakvu mogu prouzrokovati jedino pamet, francuska ugladenost i cepidlačenje, predstavljala je dalekosežan događaj u Ortonovoj sudbini, premda on Tičborna nikad nije ni video. Ledi Tičborn, užasnuta Rodžerova majka, odbila je da poveruje da je on mrtav i objavila je neutešne oglase u najtiražnijim novinama. Jedan od tih oglasa dopao je mekanih pogrebnih šaka crnog Bogla, i on je smislio genijalan plan.

Vrline odsustva sličnosti

Tičborn je bio vitak, utegnut gospodin, oštarih crta lica, tamne puti, crne i ravne kose, živahnih očiju, a izražavao se tako precizno da je to išlo na živce; Orton je bio neobuzdani geak, s trbušinom, beskonačno neodređenim crtama lica, svetlom i prilično pegavom kožom, kovrdžavom kestenjastom kosom, pospanim očima,

i nije progovarao ili je u razgovoru bio nejasan. Bogl je smislio da je Ortonova dužnost da se ukrca na prvi parobrod za Evropu i ispuni nade leđi Tičborn, izjavljujući da je njen sin. Plan je bio suludo oštrouman. Navešću jednostavan primer. Da je neki prevarant 1914. godine namerio da se izda za nemačkog cara, najpre bi namestio lažne, uzdignute brkove, oduzetu ruku, strogo čelo, sivi ogrtač, slavne grudi okićene ordenjem i kalpak. Bogl je bio promućurniji: taj bi svetu prikazao ćosavog kajzera, bez ikakvih vojničkih obeležja i časnih orlova i s nesporno zdravom levom rukom. Nije nam neophodna metafora; znamo da je predstavio mekušnog Tičborna, s ljubaznim, imbecilnim osmejkom, kestenjastom kosom i nepopravljivim neznanjem francuskog jezika. Bogl je znao da je nemoguće pronaći savršeno vernu kopiju ljubljenog Rodžera Čarlsa Tičborna. Takođe je znao da bi svaka postignuta sličnost samo naglasila određene neizbežne razlike. Dakle, odustao je od svake podudarnosti. Predosetio je da će bezmerna nedoličnost te težnje predstavljati uverljiv dokaz da nije u pitanju podvala, pošto podvala nikad ne bi tako očigledno ukazala na ona svojstva koja najlakše ubede. Ne treba smetnuti s uma ni svemoćnu saradnju vremena: četrnaest godina provedenih na južnoj Zemljinoj polulopti i česti obrti usuda mogu da promene čoveka.